

Oprøret i Warszawas ghetto

Af forfatteren PINCHES WELNER

Mangar óhugnaligar frá-sognir eru frá krígstíðini, hvussu nazistarnir gjørdu alt fyrri at týna jødarnar. Her verður eftir AKTUELT prentað upp frásagn um upp-reisturin í ghettoini í Warszawa:

DER er gætt tyve ár, siden oprøret i Warszawas ghetto begyndte. I alle lande, hvor de tyske bødder satte deres sømleskede støvler, var der underjordiske bevægelser, folk der satte sig til modværge satte livet ind for land og folk. Men det er, som om glorien om oprøret i ghettoen lyser med særlig glans og er blevet stående som en ildsofle i det dybe mørke i hine år. Det er forslag fremme om, især i USA, at denne dag ikke kun skulde holdes hellig af jøder, men bør blive en almen mindetag, et symbol på, at uret grusomhed, undertrykkelse, aldrig kan vinde afgørende sejr. Måske er det også nødvendigt i den evige kamp mellem det gode og det onde, mellem lyset og mørket, aldrig at blive tæret af at fremholde det lyse, så mørket ikke vover sig frem, men bliver der, hvor det hører til, i de underjordiske gemakker.

PLAGE, DRÆBE OG TILINTET-GØRE

DE, som rejste oprørsfanen, var så sørgeligt alene, alene, forladt af Gud og mennesker, omringet af en høj mur, i kløerne på et frygteligt vilddyr, som til eneste opgave havde at plage, dræbe og tilintetgøre. Befolkningen på den anden side af muren, den ariske side som den kaldtes, var ligeglad eller fjendtlig, eller den hjalp fjenden direkte. Der var selvfølgelig undertagelser, som gjorde deres menneskelige pligt, selv om de risikerede deres liv, men de var så få, at de lyser som bittesmå prikker på den dybsorte himmel. Oprørerne kunne ikke vente hjælp af nogen. De havde ikke skygge af chance. De begyndte ene og alene kampen for at forsvare deres eget folks værdighed og dermed menneskets.

Der er nu gået 20 år, og der er fremkommet en hel litteratur, både dokumentarisk og halvdokumentarisk, om begivenhederne i de snævre ghettoer. Især er man fra jødisk side ivrig for at finde noget, der kan vidne om medmenneskelighed i alt det sørgelige, noget som kan berettiggende, at det tobenede dyr kan kalde sig *homo sapiens*. Men det har man desværre endnu ikke fundet. Et normalt menneske har stadig svært ved at fatte, at alt det onde blev gjort af mennesker i det 20. århundrede, af et folk midt i Europas hjerte, som havde frembragt digtere, filosoffer, komponister og skabt store ting. Alle i dette folk kan læse og skrive. Man ville have været lykkelig, hvis man kunne sige, at alt dette var usandt, opfundet af en syg fantasi. Et menneske kan ikke myrde sagesløse uskyldige mennesker. Et menneske kan ikke slå børn ihjel, hans hjerte må ophøre med at slå, hans hånd vil blive lammet. Det blev sagt: De kan ikke blive ved med det, de vil snart væmmes ved det, det vil snart høre op. Men de væmmes ikke. Det blev til et håndværk, mere eller mindre raffineret. Alle vegne hvor de kom hen, gjorde de det samme, selv efter at krigen var

tabt for dem, fortsatte de med deres myrderier på alle mulige grusomme måder. Og hvem kunne forestille sig, at Eichmann kunne blive et symbol for en bevægelse efter alt dette, Eichmannismen en livsanskuelse, en livsopgave, og det i en tid, hvor der er mæthed og velstand alle vegne! Det må aldrig glemmes eller bagatelliseres og især ikke på mindetagen for oprøret i Warszawas ghetto.

Der var også oprør i andre ghettoer, men de blev tilintetgjort, beboerne myrdet, der blev ingen tilbage, der kunne fortælle om alt det, der blev udslettet, som om det aldrig nogensinde havde eksisteret. Fra Warszawa kom der dog mod alle mulige og umulige kanaler efterretninger ud til verden. En af lederne af det socialdemokratiske parti »Bund« slog sig endda igennem og nåede London. Alle døre var lukket. Han tog sig af dage for at vække opmærksomhed om den tragiske stilling, hvori Polens jøder befandt sig. Hans offer var forgæves. Man fandt Ringelblum-arkivet, der var endda en sender til Istanbul, som stod i forbindelse med medlemmer af »Mapa« i Israels socialdemokratiske parti. De var blevet sendt dertil, for måske kunne de gøre noget. De var i nær kontakt med den afdøde pave Johannes, som som dengang var biskop i Tyrkiet. De taler om ham med den allerstørste respekt og anerkendelse. Men Rom selv var rungende tavs. Endvidere var der mennesker, der havde levet i ghettoen, og som på en eller anden mirakuløs måde overlevede, som for eksempel menighedens arkivar, der var i handelens centrum og hvis dagbog er opbevaret. Og så var der tyskerne selv. De efterlod sig foruden dokumenter også rystende billeder, som de tog til erindring for sig selv og deres efterkommere om, at de havde været med til dette helletog...

DE STOD PÅ GADERNE OG TIGGEDE

I WARSZAWA boede der for krigen omkring 300.000 jøder. I oktober 1940 blev ghettoen oprettet i den flatterige bydel, som allerede var stærkt overbefolket, hvor der altid var et vrimgende liv af mennesker. I disse gader drev tyskerne de 300.000 jøder sammen. Antallet forøgedes stadig, fra andre steder i Polen kom der folk, fordi de mente sig sikrere her. Men mest var det tyskerne selv, der slæbte folk ind i ghettoen med den ene begrundelse, at der herfra var gode jernbaneforbindelser med dødslejren Treblinka. Til sidst blev tallet over en halv million mennesker. I hvert eneste værelse i ghettoen boede der mindst 13 mennesker. Omringet af en høj mur, uden mulighed for at tjene til livets ophold, ville de nok dø af sygdom og sult, hvis tyskerne havde tid til at vente. Jøderne prøvede selvfølgelig at organisere deres liv. Man oprettede folkekøkkener, skoler, arrangerede koncerter for at opmuntre, styrke modet. Men hvad kunne alt det nytte, der blev stadig mindre mad, kun et fåtal mennesker kunne få en smule tynd suppe og en skive brød. Nøden blev snart uutholdelig. Verden er som bekendt skabt ved ordet, men

ordet er for fattigt til at give et billede af tilstanden i ghettoen.

Folk holdt sig mest i stuerne, det var farligt at færdes på gaderne hvor døden lurede alle vegne. Hver morgen kørte menighedens højtidelige vogn omkring og opsamlede de halvnøgne eller nøgne skeletter, som i nattens løb blev lagt ud på gaden, nødtvungne tildækket med et stykke avispapir. Følelserne var afstumpet, man tog klæderne fra de døde. Børnenes lidelser er et kapitel, som man burde huske til slægternes ende. De stod på gaderne og tiggede med deres spæde barnestemmer. Mest forfærdeligt var det om aftenen, de trodsede udskærsforbudet, gik omkring på gaderne og råbte om et stykke brød. Ikke alle havde kræfter til at vende hjem, om moren fandt man dem liggende døde. En dreng lå med udstrakt arm, kun en meter fra det stykke brød, som var blevet kastet ned til ham, og som måske kunne have reddet hans liv.

SOLDATERNE ØVEDE SIG I AT SKYDE MED JØDERNE SOM MÅL

TYSKERNE havde mange måder at more sig på. En mand, som man kaldte Frankenstein, havde for vane på sin daglige tur at nedskyde enhver jøde, som ikke i tide nåede at gøre sig usynlig. Han yndede at gå op på menighedskontoret for derfra pr. telefon at meddele sine overordnede, hvor heldig han havde været den dag. Han kunne gøre det uden frygt, for han vidste, at jøderne var klar over, at det ville koste mange tusind jødernes liv, hvis de dræbte en tysker. Dette overmenneske havde på denne specielle måde mere end 300 menneskers liv på samvittigheden. Et andet overmenneske, der hed Kruse, havde fundet på en leg, som han syntes var mere fornøjelig. Han trængte ind i hjemmene, låste døren indvendig fra, myrdede beboerne. Så forlod han leiligheden og skrev med kridt på den udvendige dørkarm, hvor langt han var kommet i denne leg. På en dørkarm stod der 1006. Soldater øvede sig i at skyde med forbipasserende som mål, eller de kastede håndgranater. Bander af Hitlerjugend øvede sig i våbenbrug på folk, de tilfældigt traf, og skrev på de døde pande, hvor fremgangsrigt de havde været. En særlig leg var det for tyskerne at jage de tusinvis af børn, hvis forældre på en eller anden måde var omkommet. Det var dagligliv for en halv million mennesker i ghettoens rolige og trygge tid, som varede i to år.

De andre ghettoer levede nemlig under den evige trussel, at de nærmest helt kunne blive tilintetgjort. Derfor betragtede man Warszawa som et noget mere sikkert sted. Der var nu gået så lang tid, uden at tyskerne for alvor deporterede nogen derfra. Hvem, der kunne, søgte en mulighed for at komme derind. Men tyskerne havde deres plan i orden. De ville først være færdige alle andre steder i Polen, så ville de tage fat på den afsluttende for den største jødiske menighed. Men så skulle det også gå rask. I juli 1942 kom udryddelsesoperationen ind i ghettoen. Operation Aussiedlung hed den. Alle jøder, uden hensyn til alder eller køn, som ikke var beskæftiget i tyske

foretagende, eller som ikke kunne gøre sig nyttige på andre måder, ville blive ført længere østpå, hvor de ville få arbejde. Der Judenrat skulle stille 7000 jøder pr. dag. Efter et besøg af to SS-officerer slugte formanden sin cyankalium. De andre kom til mødet, sad han død i sin stol. I hans notesbog, der lå opslået foran ham, stod tallet 7000. Næste dag forlangte tyskerne 10.000. Ved de første partier blev de ældre skilt ud, bragt hen på den jødiske kirkegård og dræbt. Det skulle efter tyskernes opfattelse være et bevis på, at man virkeligt agtede at bringe de andre hen til et sted, hvor de kunne få arbejde og brød. Fra den 22. oktober til et stykke ind i november blev der sendt 310.000 mennesker bort, ikke til arbejde og brød, men til døden i Treblinka.

En gammel kanon leverede gassen til gaskammeret. Krematorium var der ikke. Det var ikke blot døde, men også levende, der blev kastet i flammerne, især børn. I denne lejr blev der ombragt 700.000 mennesker. Die Aussiedlung fortsatte. Man afspærrede pludselig nogle gader, jagede beboerne ud af deres hjem og hen på omslagspladsen til selektion. De stod og ventede, i regn, i kulde eller hede, alt efter årstiden, uendelige lange timer, indtil omsider SS-officererne viste sig. De var veloplagte, udhvalde, mætte. Hver af dem havde en pisk i hånden, som han knaldede velforment med. Brandt indtog sin plads på en forhøjning. De halvdøde mennesker marcherede forbi ham i rækker på fire. Han pegede med pilsken på dem, der skulle til venstre, til deportation, og dem der skulle til højre. De skulle blive tilintetgjort på næste selektion. De andre officerer skabte orden i rækkerne. Når benene var så svage, at piskeslag ikke kunne hjælpe, blev man skudt på stedet. Ældre mennesker og børn blev altid dirigeret til venstre. Fra disse selektioner kom der aldrig ret mange tilbage. Og de, der kom tilbage, gjorde det uden køn og børn eller uden mand og kone. Hvem kan fatte deres lidelser?

OVERLEVE, DET VAR DEN NATURLIGSTE TANKE

I ALLE de år, der er gået siden, er det spørgsmål ofte dukket op: Hvorfor satte ghettoen sig først til

modværge, da de var 50.000 tilbage, næsten totalt udmattet af sult og lidelser? Hvorfor gjorde de det ikke, da de var en halv million? Svarene er mange. For det første: Jøderne i ghettoen som for det øvrige Polens vedkommende var for det meste almindelige mennesker, de var faktisk »civiliserede«, levede i en åndelig ghetto, kendte kun Biblen og Talmud. De fattede ikke, at man sådan uden videre kunne myrde mennesker i massevis, selv om de godt vidste, at jøder i tidernes løb er blevet myrdet, har lidt under programmer o.s.v. De stod i kø for at blive transporteret østpå til arbejde og liv, således som tyskerne havde lovet. Selv de, der var klar over situationen, turde ikke tage ansvaret på sig. De vidste at en tyskernes død ville koste tusinder jødernes liv, ja måske alle jøder ville blive dræbt. (I Wilnas ghetto havde tyskerne fanget lederne af frihedsbevægelsen. Hans kammerater overfaldt konvojen, inden den nåede mod ham til Gestapohuset, og befriede ham. Tyskerne ledte ikke engang efter ham. De satte en frist, og hvis han ikke meldte sig inden dens udløb, ville de odelægge hele ghettoen. Han meldte sig og led tortur-døden.) I alle ghettoer var det stadige spørgsmål: Skal vi alle gå under på een gang, eller skal vi prøve at redde, hvad reddes kan? Måske vil de besinde sig, måske holder krigen snart op, eller der sker et mirakel. Et mirakel! Overleve, det var den mest naturlige tanke, og de troede allesammen på, at efter dette kaos måtte den jo komme, den store befrielse. De troede trods alt på verden, de ville fortælle den, hvad de havde lidt, og så ville den store forbrødringstid indræde. Bare man overlevede! Men der kom ingen hjælp og ingen Røde Kors, og der skete ingen mirakler. Og selv uden alle disse drømme, hvad kunne en fredelig, ubevæbnet ikke våbenkyndig masse, blandt hvilken der fandtes olding, kvinder og børn, udrette mod verdens bedst bevæbnede armé...

JØDERNE SÆTTER SIG TIL MODVÆRGE

DOG, ved en aktion i januar 1943 satte jøderne sig til modværge. 6500 faldt på stedet. Men tyskerne havde også tab, og de standsede aktionen. Undergrunden var klar over, at sagen ikke var afsluttet, og den forberedte sig på nye Framhald á 4. síðu.

GRÓT OG SKERVUR

Óll, ið vilja keypa skerv ella grót, eiga at venda sér til kommunukantórið.

Grót og skervur megu vera goldin fyrst, áðrenn tey verða heimitað.

Bilstjórar verða ámintir, at teir ikki kunnu heimita grót ella skerv uttan við einum lími av vegnevndini ella einum umboðsmanni fyri kommununa.

FROÐBIAR SÓKNAR KOMMUNA

FÆRØSK MARGARINE

Vita No 1

VITAMINISERET

FÆRØSKT PRODUKT

FINT PRODUKT